

DOST. 19/04/25 16.14

UDK 811.163.6'367.62''15''

France Novak

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša v Ljubljani

SLOVARSKA ČLENJENOST BESEDJA GLEDE NA BESEDNOVRSTNOST IN POMENSKOST: ŠTEVNIK V 16. STOLETJU

V prispevku so iz del za *Slovar jezika slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja* predstavljena naslednja vprašanja: splošna struktura slovarskega sestavka, členjenost besedja po besednih vrstah, iztočnicah in pomenih, ilustrirana predvsem s števniki besedami.

In this article the following questions from the work on the *Dictionary of the Language of the Slovene Protestants of the Sixteenth Century* are presented: the general structure of the dictionary article, the assignment of the vocabulary with regard to part of speech, entries and glosses, illustrated primarily with numerals.

Ključne besede: splošna struktura slovarskega sestavka; števniki; besednovrstno, iztočniško in pomensko členjenje; skladenjska vloga

Key words: general structure of the dictionary article; numeral; assignment of the vocabulary with regard to part of speech, entries and glosses; syntactic function

0 Izdelava zgodovinskega slovarja vključuje več dejavnosti: zbiranje in urejanje gradiva, strokovno usposabljanje za slovarske analize zgodovinskih obdobij jezika, izdelavo teorije slovarskega sestavka, večino izdelovanja slovarja in končno ustvarjanje samega slovarja.

Vsaka od teh dejavnosti ima kako posebnost. Nekatere lahko razdelimo na več faz. Urejanje gradiva mora preiti veliko besednovrstnih in pomenskih analiz, preden je jasno, za katero besedno vrsto oz. besedo gre, zlasti je tega veliko pri pridevniku, števniku in zaimku. Pri pomenski analizi se je potrebno opreti na objektivne metode, ki dokazujejo pomen. Nekatere med njimi smo razvijali že ob delu za SSKJ, pri delu za zgodovinski slovar so objektivne metode še pomembnejše, ker izdelovalci niso aktivni uporabniki takratne norme.

Pri delu za *Slovar jezika slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja* so vse stopnje teoretično in vzorčno že dosežene. Delo je in bo vseeno težko, ker je treba po načrtani poti analizirati bogato gradivo. V referatu bomo natančneje popisali vprašanje besednovrstnega, iztočniškega in pomenskega členjenja.

1 Tip slovarja je povzet v strukturi slovarskega sestavka. Ta naj prikaže vse potrebne podatke o besedi v 16. stoletju, pridobljene na podlagi analize popolnega gradiva. V načrtu je ves čas popolni slovar, ki ga omogoča popolni izpis. Ta nudi veliko možnosti, vendar tudi izzivov, ker je treba analizirati in razčleniti vso jezikovno resničnost: besede in enote, ki so večje ali manjše od besed, in njihovo delovanje. Zajeti je treba vse vloge teh enot v besedilih in jih pomensko in stilno predstaviti.

Teorija je v točkah povzeta v **splošni strukturi slovarskega sestavka**. V shemi za njeno strukturo so predvideni razdelki za vse podatke o slovarski podobi iztočnice.

Pri posamezni iztočnici so dejansko uporabljeni samo nekateri razdelki, in sicer tisti, ki so aktivni pri določenih iztočnicah.

Za okvirni prikaz strukture lahko uporabimo kar shemo splošne strukture. Ta je takale:¹

1I: GLAVA (IZTOČNICA): ¹	ALI POŠEVNICAMA, JE ZGRAJENA
2I: DRUGA OSNOVNA OBLIKA:	PO SHEMI, PRIKAZANI V 6I, IN SICER
3I: SLOVNIČNO ZAGLAVJE:	POD OZNAKO DRUGIČ, TRETJIČ ITD.: <i>DRUGIČ</i>
4I: OBLIKOSLOVNO ZAGLAVJE:	
5I: SLOVARSKI RAZDELEK:	6I-1: OZNAKA POMENA:
6I: POMENSKA ENOTA	6I-2: STILNI OZNAČEVALNIK:
6I-1: OZNAKA POMENA:	6I-3: OPOZORILO NA BESEDNOZVEZNO
6I-2: STILNI OZNAČEVALNIK:	RABO:
6I-3: OPOZORILO NA BESEDNOZVEZNO	6I-4: RAZLAGA:
RABO:	6I-5: PONAZARJALNI DEL:
6I-4: RAZLAGA:	6I-6: / (NESTIČNA POŠEVNICA):
6I-5: PONAZARJALNI DEL:	6I-7: // (PODPOMEN):
6I-6: / (NESTIČNA POŠEVNICA):	6I-8: A), B) ... ČLENJENJE POMENOV
6I-7: // (PODPOMEN):	S ČRKAMI, DEL RAZLAGE JE LAHKO
6I-8: A), B) ... ČLENJENJE POMENOV	IZPOSTAVLJEN, NPR. CELO:
S ČRKAMI, DEL RAZLAGE JE LAHKO	6I-9: PREN.:
IZPOSTAVLJEN, NPR. CELO:	6I-10: ● (FRAZEOLOŠKI RAZDELEK):
6I-9: PREN.:	6I-11: ◆ (TERMINOLOŠKI RAZDELEK):
6I-10: ● (FRAZEOLOŠKI RAZDELEK):	6I-12: SOP. (SOPOMENSKI RAZDELEK):
6I-11: ROMBOID (TERMINOLOŠKI	8I: ETIM. (ETIMOLOŠKO POJASNILO):
RAZDELEK):	9I: PODATEK O AVTORJU SLOVARSKEGA
6I-12: SOP. (SOPOMENSKI RAZDELEK):	SESTAVKA:
7I: NOVA POMENSKA ENOTA, OZNAČENA	10I: PRIM. (VODILKA):
S ŠTEVILČNO OZNAKO POMENA	11I: KAZALKA/KAZALČNO GESLO:

Pri razlagah ima vsaka besedna vrsta nekaj posebnosti, čeprav so osnove pomenoslovja enake za vse besedne vrste. Tudi za tako imenovane slovnične besede lahko rečemo, da prehajajo v drugotne pomene na podoben način kot samostalniki.

Splošna struktura slovarskega sestavka zahteva, da so besede predstavljene celovito in vsestransko. Ker imajo posamezne besedne vrste različne vloge in tudi različne značilnosti v posameznih delih splošne strukture slovarskega članka, imamo izdelane posebne strukture za posamezne besedne vrste. V njih je opozorjeno na tiste značilnosti splošne strukture, ki so pri posamezni besedni vrsti specifične. Strukture so popisane v Merše, Novak 2001: 10–32 in prikazane z vzorčnimi gesli v Merše idr. 2001.

¹ Shema splošne strukture slovarskega sestavka SJSPP 16. STOLETJA uporablja veliko črkovje in druge znake zato, da bo slovarske sestavke lažje uporabiti pri računalniški obdelavi, ko bo program izdelan. Razporeditev točk in njihova vsebinska utemeljitev in popis, ki v shemi manjkata, sta prevzeta iz besedila Merše, Novak 2001: 7–32, obogatena s kasnejšimi raziskavami ob izdelavi Besedišča 2006, in elaborata za računalniški program, ki ga je izdelala M. Merše.

Splošna struktura slovarskega sestavka vključuje vsa vprašanja, ki smo jih raziskali, opazali in predvideli, da naj bi jih zajel popolni zgodovinski slovar kakega obdobja. Če analizator kakega vprašanja ne bi teoretično dovolj dobro že samodejno obdelal, bi bil nanj opozorjen že prek vzorca. Tudi pri vprašanjih, ki še niso dovolj raziskana, bi morali biti podatki o njih pri navajanju gradiva natančni in dovolj izčrpni. Tako vprašanje je tonemski naglas v Poskusnem snopiču. Teoretično ni rekonstruiran, sporočeni so pa vsi podatki, ki pričajo o njem.

Že splošna struktura slovarskega sestavka je toliko natančna, da zahteva od vseh sodelavcev veliko teoretičnega znanja, analitičnih postopkov, hkrati pa ob izkušnjah tudi vzorce za analize. Če analize niso v skladu s temi dejstvi, je napaka. Računamo pa lahko, da je kak jezikovni pojav strukturno težko določljiv. Takih stvari ne moremo preskočiti, temveč je pri njih treba povedati, kar je možno, drugo pa pustiti odprto.

V shemi splošne strukture imajo za naša vprašanja osrednje mesto naslednje točke: 1i: glava (iztočnica); tu gre za vprašanje, kdaj gre za novo samostojno besedo; 3i: slovnično zaglavje; tu gre za podatke o besedni vrsti in drugih pomembnih slovničnih podatkih; 6i: pomenska enota; tu gre za pomene oz. pomen besed, ki je določen z razlago, stilno oznako in z zgledi iz gradiva; 7i: nova pomenska enota; tu gre za reševanje večpomenskosti; končno tudi 11i: kazalka, ki kaže, kako iščemo, kje so kake posebnosti predstavljene.

2 Prvo vprašanje, ki ga bomo obravnavali, je členitev na besedne vrste. Teorija o besednih vrstah je zgrajena na podlagi rešitev v SSKJ² in razprav, ki so se ob njem razvile. Kritika je opozarjala na smiselnost geselskega ločevanja števnikar po besednih vrstah. Tu so zlasti dela J. Toporišiča, ki so v zvezi s SSKJ ali se dotikajo oblikoslovja, npr. Toporišič 2003: 47–42, 62, 138–139, 297–298. Druga teoretična postavka je zgrajena na analizah bogatega gradiva, v katerem so skladijske vloge besede.

Skladijske vloge besednih vrst so zelo značilno različne. To dejstvo igra pomembno vlogo pri enakozvočnicah. Že načela pri izpisovanju so zaradi obilice gradiva zahtevala členitev besed po besednih vrstah, da je bilo gradivo smiselno razdeljeno. To se je najdosledneje pokazalo kot nujna in dobra rešitev pri kategoriji posamostaljeno pri pridevniku, ker je ta kategorija v 16. stoletju zelo močna. Kasneje se je tudi pokazalo, da ni dobra rešitev, če prehode v drugo besedno vrsto obravnavamo pod isto iztočnico, ker so pri takih rabah tudi nekatere slovnične lastnosti besede različne, zato smo tudi pri drugih besedah, ki so v različnih besednih vrstah, uveljavili načelo druge iztočnice.

V načrtovanem slovarju se upošteva besednovrstnost kot kriterij za členjenje besed na iztočnice. Tako je beseda, ki je prešla v drugo besedno vrsto, četudi na zunaj ne kaže novih tvorbenih značilnosti, predstavljena kot samostojna iztočnica, označena s številčnim eksponentom. Zaporedje besednih vrst pri enakozvočnih iztočnicah je določeno s posebnim določilom (SJSPP PS 2001: 11).

Tako imamo pri *sedem* naslednje iztočnice.³

² SSKJ je ob nekaterih besedah obravnaval ne samo večpomenskostne razvoje, temveč tudi besednovrstne. Pomensko in besednovrstno jih je pa primerno opisal.

³ *Sedem* bo glede na iztočnice v slovarju drugačen kot v Poskusnem snopiču.

sedem 1 sam. – ♦ P: 1 (DB 1584)⁴

sedem 2 posam. tudi nepregib. posam. ♦ P: 6 (TE 1555, TT 1557, TT 1577, DPr 1580, TT 1581–82, DB 1584)

sedem 3 štev. ♦ P: 6 (TT 1560, TL 1561, TPs 1566, TL 1567, DJ 1575, DPr 1580); *štev. tudi neskl.* ♦ P: 6 (TE 1555, TT 1557, TT 1577, DB 1578, TT 1581–82, DB 1584)

sedem 4 [del glav. štev.] – ♦ P: 4 (TT 1557, TL 1567, DB 1578, DB 1584)

sedem 5 [del vrstil. štev.] – ♦ P: 4 (TT 1557, TL 1567, DB 1578, DB 1584)

sedem 6 [del besed. zveze] – ♦ P: 2 (DB 1578, DB 1584) (Besedišče 2006)

V SJSPP bo načelo besedne vrste izpeljano popolno. Vsaka beseda, ki prestopi v drugo besedno vrsto, je osamosvojena, tudi če je njena konverzna raba redka. Tako je dosežena večja preglednost besedja, prikazano bogastvo jezikovnih možnosti in ilustrirana jezikovno ustvarjalnost v tem obdobju.

Pri kategoriji nedoločnih količinskih izrazov je še nekaj besednovrstnih težav. Če gre za njihovo uporabo s števničnimi samostalniki, jih uvrščamo med števnike: Izraz *pol* v zvezi *pol svinčnikov sem že porabil* bi uvrstili med števnike, medtem ko bi zvezo *pol svinčnika* pustili zunaj te kategorije. Zaradi roditeljskega uvrščata ta tip Toporišič na zgoraj citiranih mestih in SP 2001 med samostalnike. Moti še vedno tip *pol osem krajcer*, kjer bi bila morda možna še kaka druga rešitev, ko bo zbranih dovolj podatkov. Zdaj je ta zgled rešen kot sklop: *osem* [del besedne zveze]–, *pol* [del besedne zveze]–.

Pri določitvi iztočnice je najvažnejše, če se lahko naslonimo na sobesedilo. To je odločilno, saj so vse trditve v slovarju narejene na podlagi gradiva iz besedil. Popolni izpis je dober zaradi tega, ker vključuje vse resnično življenje kake besede. Res imajo nekatere besede veliko gradiva, druge pa malo, vendar je tudi to pomemben podatek o besedi v določenem pomenu. Če beseda v besedilih ni potrjena, se naslonimo na drugotne podatke. V DB 1584, III: Cc VIa imamo za Crajnki *Nifhtér*; *Nizh*; *Coroški olik*. Besedica ima literaturo, npr. Bezljaj ESSJ III, 247. Tu je vprašanje besedne vrste, ker sta *nič* in *ništer* večiztočnična (Besedišče 2006). Ker se navedbe v Registru nanašajo na konkretna mesta v Bibliji, so pogosto besednovrstne oznake določene na podlagi takih mest. Če to ni mogoče z zanesljivostjo narediti, je namesto besedne vrste črtica, torej *olik [nič]* – (Besedišče 2006). Vprašanje ostane do nadaljnjega odprto, nadaljnje raziskave pa lahko vržejo na problem novo luč. Metoda je dobra, da se prehitro ne odločimo za kako slabšo rešitev.

Ker je natančna besednovrstna členitev besedja ob sedanjih jezikovnih zavesti v povprečju še šibka, saj je človek izpostavljen navadi, da se na hitro odloča po ustaljenih trditvah in navadah, je teoretična podlaga za besednovrstne označbe zelo pomembna in pogostoma so pri tem potrebna zamudna sprotne raziskovanja. Prim. Merše 2004.

Pri števniku gre zelo pogostno za posamostaljeno rabo, kar zahteva novo iztočnico. Poleg tega imamo pri števniku še pomemben pojav, pri katerem ne gre za konverzijo, ampak gre za bistveno sestavino števnikarstva; to je samostalniško obravnavanje števične enote v številčnem sistemu in same številke kot označbe za stvari na določenem mestu

⁴ Navedki, ki so označeni z Besedišče 2006, so vzeti iz zbirke *Besedišče biblijskih prevodov slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja*, ki je izšla leta 2006 v nemščini, glej Besedišče 2006. Besedišče jezika slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja je vmesna faza in pomemben priročnik pri izdelavi Slovarja jezika slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja.

v številčnem sistemu. Števniki je torej že po svoji naravi lahko pridevnik ali pridevniška beseda, samostalniki in prislovi, lahko je pa tudi morfem za nove tvorjenke, ki prinaša številčno oz. količinsko vsebino.

3 Drugo vprašanje, ki ga bomo obravnavali, je členjenost besede, na primer, na dve samostojni iztočnici znotraj iste besedne vrste. Tu opazamo razvojno podoben postopek kot pri večpomenskosti, samo da so razlike večje, četudi razločljive. Novost je bila zaradi različnih okoliščin tako pomembna za jezik in tako uveljavljena, da je najboljša rešitev samostojna beseda, v slovarskem okolju iztočnica, npr.

sam 1 *prid.* ♦ P: 12 (TE 1555, TT 1557, TT 1560, TL 1561, TPs 1566, TL 1567, DJ 1575, TT 1577, DB 1578, DPr 1580, TT 1581–82, DB 1584)

sam 2 *zaim. kaz.* ♦ P: 12 (TE 1555, TT 1557, TT 1560, TL 1561, TPs 1566, TL 1567, DJ 1575, TT 1577, DB 1578, DPr 1580, TT 1581–82, DB 1584)

sam 3 *zaim. samosti* ♦ P: 12 (TE 1555, TT 1557, TT 1560, TL 1561, TPs 1566, TL 1567, DJ 1575, TT 1577, DB 1578, DPr 1580, TT 1581–82, DB 1584)

sam 4 [del besed. zveze] – ♦ P: 3 (TT 1560, TT 1577, TT 1581–82) (Besedišče 2006)

Opozarjam zlasti na *sam 2* in *sam 3*, ker je pri njima zaimkovnost različna, v *sam 2* gredo zveze, ki poudarjalno pokažejo, da je samostalni v odnosnici udeležen v dejanju, npr. *od tiga tudi S. Peter fam ... Prizhuie* TT 1560: b 2a; *de dellu famu sadofti fvojga Mojftra hvali* DB 1584, I: 279a; *je pak fam pèr febi zviבלal* DB 1584, III: 67 a, medtem ko gredo v *sam 3* zveze, ki opravljajo vlogo, da poudarjajo samost samostalnika, npr. *inu jeft fem fam oftal* TT 1560: 18 b; *Ozha mene nepufiti famiga* DB 1584, III: 52 a. Pod iztočnico *sam 1 prid.* uvrščamo vse skladenjske vloge, ki imajo pridevniški značaj, npr. *de Zhlouik nei le od famiga Kruha shiu* DB 1578: 156 a; *Ali le fam GOSPVD ferce gvifhnu dela* DB 1584, I: 322 b. Prim. ESSJ 2, 1980: 589–594.

4 Tretje vprašanje, ki ga bomo obravnavali, je večpomenskost znotraj iztočnice, torej iztočnice. Tudi pri delitvi na pomene se naslanjamo na tipične zveze, značilne za posamezno pomensko skupino. Postopek je podoben, kot smo ga videli pri besednovrstni določitvi, vendar ni tako izrazit. Razlike moramo iskati v večjih podrobnostih. Največje razlike v skladenjskih vlogah so namreč med besednimi vrstami. Razlike so tudi pri pomenih. Besedo pomensko členimo po spremembah v tipičnih zvezah. Do novega pomena pride, če beseda dobi kako novo zvezo ali pa izrazito spremeni kako staro zvezo. Načeloma gre za drugotni pomen, če se pri besedi pojavi skladenjska vloga, ki pripada drugi pomenski skupini. Za pomensko tančino gre, če kaka pomenska lastnost postane nenavadno močna. Prim. Novak 2004: 65–72.

Števniki ima na tem področju omejene možnosti, zlasti, če ga primerjamo s samostalniki ali glagoli. Računati je treba s tem, kam in kako je možno števnike lastnosti prenašati na druga področja. Pri drugotnih pomenih gre večinoma za kako posebno vlogo števila v življenju, zaradi česar pride pogosto do dvobesednih izrazov, ki jih štejemo večkrat med terminološka poimenovanja, ali pa uporabo kakega števila za nenatančno, približno obravnavo količine, za kako zelo majhno ali pa izredno veliko količino, s tem pa tudi takšno vrednost, ali za kako čustveno razmerje pri kaki količini. V biblijskih besedilih so nekatera števila pomembna in se večkrat ponavljajo.

Členitev pomenov pri iztočnicah je prikazana z razlagami posameznih pomenov. Te so tipsko določene, da se izogibamo približnemu naštevanju misli o pomenu. Zgledi, ki dokazujejo in izpričujejo pomen, so predstavljeni po skladijskih vlogah. Vrstni red drugotnih pomenov je določen po moči pomenotvornih procesov oziroma večpomenskostnih vrst in po pomembnosti drugotnih pomenov.

Izbiranje zglédov, ki je tudi pomembno strokovno opravilo, je razloženo in praktično preskušeno v Poskusnem snopiču. Poleg skladijskih vlog so pri izbiri glavna načela avtorstvo, pogostnost, stilnost, zvrstnost in popolnost. Vsaka vloga, ki jo pomen opravlja v 16. stoletju, naj bo v slovarju predstavljena.

Teorija o besednovrstni členitvi besedja kakor tudi teorija o enakozvočnicah in teorija o členitvi drugotnih pomenov se je razvijala ob izdelavi alfabetarjev in Poskusnega snopiča, ob pripravi Besedišča ter ob drugih praktičnih analizah. Zgrajena je na domačih in tujih teoretičnih dosežkih v slovnicařtvu in slovarstvu, na raziskavah posameznih sodelavcev, povzeta je v Uvodu in praktično preizkušena na izbranih iztočnicah Poskusnega snopiča.

5 V referatu bomo posamezne trditve o besednovrstnem, iztočniškem in pomenskem členjenju konkretno prikazali zlasti s števnikom v 16. stoletju. Takratni števnik je zelo primerljiv z današnjim. V 16. stoletju ima vrsto značilnih in tipičnih pojavov. Bolj izrazito kot danes se uporablja sklonljivost in nesklonljivost, izredno pogostna je posamostaljenost. Pri njem je treba upoštevati še številne količinske izraze, ki količino določajo približno. Kadar določajo samostalnike, gre za števniško besedo, npr. *veliko ljudi*, podobno kot *deset ljudi*, ko pa določajo glagole, gre za prislove, npr. *desetič povedati*, *veliko govoriti*, podobno kot *hitro govoriti*. Števniške besede se pogosto posamostaljajo. Drugačni samostalniki pa so števniki kot »enote določene količine« ali »poimenovanja stvari na številčno določenem mestu«.

V našem jezikoslovju je bila števniku praviloma posvečena precejšnja pozornost. Čeprav zgodovina tega vprašanja ni stvar tega sestavka, naj omenim vsaj Miklošiča 1868–1874, V: 51–70 in Ramovša 1952: 108–115. Že dolgo je števnik pomembno in zapleteno slovnično in leksikografsko vprašanje (Toporišič 2003 [iz leta 1974]: 45; Tafra 1989). Naše slovarsko prikazovanje števnika je prešlo od SSKJ bogato pot. SSKJ je v znatni meri zaradi skrbno zbranega bogatega gradiva in zaradi analitičnih postopkov pomenske analize gradiva dobro popisal pomensko stran kategorije. Pri delu za Slovar slovenskih protestantskih piscev se naslanjamo na teorijo o skladijskih vlogah posameznih besednih vrst in ugotovljamo, da je pri navajanju gradiva, pri dokazovanju pomena z zvezami, najboljša rešitev, da različne besede tudi pri iztočnici osamosvajamo (Merše 2004). Pomembna opora pri tem delu je bil sistem prikazovanja števnških besed v SP 2001.

Števniška beseda ima poleg členjenja po besednih vrstah, členjenja po iztočnicah, ki so osamosvojene besede, in večpomenskega členjenja, o katerih teče beseda v tem sestavku, tudi številne druge lastnosti, predvidene tudi v strukturi števnškega slovarskega sestavka, vendar o njih, čeprav so zanimive, v tem sestavku ne bomo govorili.

6 Najprej si bomo ogledali, kako je števnik prikazan v Bohoričevi slovnici leta 1584, v kateri mu je posvečeno razmeroma veliko prostora, na kar opozarja K. Ahačič (Ahačič

2007: 360). Opozarja tudi na odstopanja od Melanchtona in na izvirne Bohoričeve rešitve (Ahačič 2007:165, 316). Razmišlja tudi o možnih Bohoričevih virih za števnik (Ahačič 2007: 132–135).

Poglavje o števniku je uvrščeno proti koncu poglavja o imenu (Nomen), pred Zaimkom (Pronomen) BH 1584, 69–76. Obravnava naslednje razdelke: Cardinalia (Glavni števnik), Ordinalia (Vrstilni števnik), Multiplicata numeralia (Množilni števnik), Ponderalia (Pomnožni števnik), Distributiva (Porazdelitveni števnik), Adverbia- lia (Prislovni števnik), Temporis (Časovni števnik), Numeralia in rius (Števnik na -er/-ek) Bohorič 1584 [1987]: 69–76.

7 Preden si bomo nadrobneje ogledali števnisko kategorijo v besedilih 16. stoletja, si pogledajmo tiste lastnosti, ki so za tisto obdobje tipične in skupne.

Števnik se zapisuje nekoliko drugače kot danes. Skupaj se pišejo števnik, ki se zapisuje z eno števkjo, in števnik, ki so na zunaj izpeljanke (*dvajseti*). Že zloženke se pogosto pišejo narazen, npr. *sedemsto(sedemsto/sedem sto)*. Kakor hitro pa gre za sklope, je pisava narazen prevladujoča, npr. *na zhetèrti inu dvajffeti dan tiga Mefza* DB 1584, II: 125 a.

Vsebina literature 16. stoletja ni taka, da bi v njej bili obsežno zastopani vsi števnik. Edini sistematični pregled je podan v BH 1584, a ta je naslonjen na latisko in nemško realnost. Pri visokih števnikah je malo možnosti za pogostnost. Najpogosteje sta rabljena glavni in vrstilni števnik. Tudi pri drugih vrstah nahajamo že v teh besedilih osnovo kasnejšega razvoja števnika v knjižnem jeziku.

Besednovrstno je števnik zapletena kategorija. Najprej je obravnavan kot pridevniška beseda, ker določa samostalniško besedo glede na število. Števnik je tudi samostalniška beseda, ker sta „števnična enota« ali pa „označba česa« samostalnika. Števnik ima tudi prislovnost. Zaradi tega bi lahko uporabili tudi delovno poimenovanje pridevniška beseda.

8 Pregled števnikov po vrstah. Najprej se ustavimo pri **glavnem števniku**. Kot glavni števnik besedo obravnavamo, ko ima vlogo prilastka pri označevanju števila samostalnikov ali povedkovega določila, npr. *dva svinčnika, pet svinčnikov, svinčnika imam dva, svinčnikov imam deset*. Razmeroma zelo pogost je prilastek.

Zelo razgiban, pregleden in obširen je Bohoričev popis glavnega števnika (*eden-miljar* »milijon«). Pri prvi enici presenečata obliki *edna, edno* za ženski in srednji spol. Takoj nato sta za srednji spol navedeni obliki *Dvuja* in *Truja*. Vendar obliko *truja* ovrže že Bohorič sam, ko pravi, da je oblika *tri* za vse tri spole (BH 1584: 71). Kategorija je bila že takrat zelo ustaljena, vendar ima še nekaj posebnosti v oblikah in pisavi, na kar bomo opozorili v analizi rabe v besedilih.

Glavne števnike bomo najprej pregledali kar po števnem zaporedju. Za ilustracijo navajamo prikaze iz: Besedišče 2006.⁵ Teoretični prikaz in utemeljitev Besedišča sta prikazana v uvodu k nemški izdaji (Merše idr. 2006: 101–111).

⁵ Gre za *Besedišče slovenskih biblijskih prevodov 16. stoletja* V Sekciji za zgodovino slovenskega jezika na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša pri ZRC SAZU. Najprej je to kartoteka oziroma kartoteke občnoimenskega besedja slovenskih biblijskih prevodov 16. stoletja, opremljenega z besednovrstno-slovnimi oznakami in navedbami vseh del, kjer se iztočnica uporablja. Potem gre za popis iztočnic z besednovrstno-slovnimi označbami tega besedja in navedbami del v posebni datoteki. Ta popis je bil objavljen v nemščini leta 2006 (Biblia slavica). Prim Merše idr. 2006.

9.1 En -a -o je števnik in tudi osnova za tvorbo kar nekaj besed, ki imajo svojo iztočnico, nekaj je besednovrstnih, nekaj je pa zgolj besednih. Kot števnik jo obravnavamo, kadar ima pridevniško vlogo, in sicer kot prilastek ali povedkovo določilo. Zaradi številnih iztočnic se ta beseda kot števnik uporablja dokaj redko in včasih je še okrepljen z besedicami, kot so *le, sam, dini, edin*, npr. *Inu hozhem le en edin folk is nyh sturiti* DB 1584, II: 78a; *Abraham je bil en *fam Mosh ... *edin* DB 1584, II: 76a.

En je osnova za razvoj številnih slovarskih besed oziroma iztočnic. V biblijskih besedilih imamo takole sliko:

- en 1** [k štev.] *posam*. ♦ P: 10 (TE 1555, TT 1557, TT 1560, TL 1561, TPs 1566, DJ 1575, TT 1577, DPr 1580, TT 1581–82, DB 1584)
- en 2** [k zaim.] *posam*. ♦ P: 12 (TE 1555, TT 1557, TT 1560, TL 1561, TPs 1566, TL 1567, DJ 1575, TT 1577, DB 1578, DPr 1580, TT 1581–82, DB 1584)
- en 3** *štev*. ♦ P: 12 (TE 1555, TT 1557, TT 1560, TL 1561, TPs 1566, TL 1567, DJ 1575, TT 1577, DB 1578, DPr 1580, TT 1581–82, DB 1584)
- en 4** [del glav. štev.] – ♦ P: 1 (DB 1578)
- en 5** [del vrstil. štev.] – ♦ P: 1 (DB 1584)
- en 6** *zaim*. ♦ P: 11 (TE 1555, TT 1557, TT 1560, TL 1561, TPs 1566, TL 1567, TT 1577, DB 1578, DPr 1580, TT 1581–82, DB 1584)
- en 7** *člen* ♦ P: 12 (TE 1555, TT 1557, TT 1560, TL 1561, TPs 1566, TL 1567, DJ 1575, TT 1577, DB 1578, DPr 1580, TT 1581–82, DB 1584)
- en 8** [del besed. zveze] – ♦ P: 2 (TT 1560, TT 1577) (Besedišče 2006)

Že v 16. stoletju so imeli nekateri pogostni števniki kot posamostaljeni posebno obliko. Tu je bila *eden*. Preslikava podatkov iz Besedišče 2006 kaže, da je bila neustaljenost kar precejšnja.

- eden 1** *sam*. – ♦ P: 1 (TT 1557)
- eden 2** [k štev.] *posam*. ♦ P: 9 (TE 1555, TT 1557, TT 1560, TL 1561, DJ 1575, TT 1577, DB 1578, TT 1581–82, DB 1584)
- eden 3** [k zaim.] *posam*. ♦ P: 12 (TE 1555, TT 1557, TT 1560, TL 1561, TPs 1566, TL 1567, DJ 1575, TT 1577, DB 1578, DPr 1580, TT 1581–82, DB 1584)
- eden 4** *štev*. ♦ P: 8 (TE 1555, TT 1560, TL 1561, TPs 1566, TL 1567, TT 1577, DB 1578, TT 1581–82); *štev. tudi neskl.* ♦ P: 2 (TT 1557, DB 1584)
- eden 5** [del glav. štev.] – ♦ P: 2 (DB 1578, DB 1584)
- eden 6** [del vrstil. štev.] – ♦ P: 1 (DB 1584)
- eden 7** *zaim*. ♦ P: 5 (TT 1557, TPs 1566, DB 1578, TT 1581–82, DB 1584)
- eden 8** *člen* ♦ P: 2 (TE 1555, TT 1557) (Besedišče 2006)

Ta dva iztočniška modela lepo kažeta, da ima prvi števnik izredno bogato besednovrstno in tudi drugo iztočniško razčlenjenost.

Števnik *dva* ima že manj možnosti za tvorbo novih besed. Spet pogledimo v Besedišče 2006.

- dva 1** *sam*. – ♦ P: 1 (TT 1557)
- dva 2** *posam*. ♦ P: 8 (TE 1555, TT 1557, TL 1561, TL 1567, TT 1577, DB 1578, TT 1581–82, DB 1584)

dva 3 šte. ♦ P: 12 (TE 1555, TT 1557, TT 1560, TL 1561, TPs 1566, TL 1567, DJ 1575, TT 1577, DB 1578, DPr 1580, TT 1581–82, DB 1584)

dva 4 [del glav. šte.] – ♦ P: 3 (TT 1577, DB 1578, DB 1584)

dva 5 [del vrstil. šte.] – ♦ P: 1 (DB 1584) (Besedišče 2006)

Števniki *tri* je bil v 16. stoletju oblika za vse tri spole. Bogastvo novih besed izginje. Spet preslikajmo ustrezni del iz Besedišča 2006.

tri 1 sam. – ♦ P: 1 (TT 1557); *sam.* – *neskl.* ♦ P: 1 (DB 1584)

tri 2 posam. ♦ P: 5 (TE 1555, TT 1557, TL 1561, TT 1577, TT 1581–82)

tri 3 šte. ♦ P: 8 (TT 1557, TT 1560, DJ 1575, TT 1577, DB 1578, DPr 1580, TT 1581–82, DB 1584)

tri 4 [del glav. šte.] – ♦ P: 5 (TT 1557, TL 1561, DB 1578, TT 1581–82, DB 1584)

tri 5 [del vrstil. šte.] – ♦ P: 1 (DB 1584)

Spoznamo standarden nabor besednih možnosti pri nizkih števnških besedah.

Tudi tu je posebna oblika za posamostaljenje pri moškem spolu, ki je kasneje prešla kar v obliko moškega spola, ampak v začetnem obdobju še ne.

trije 1 posam. ♦ P: 4 (TT 1557, TL 1561, TT 1581–82, DB 1584)

trije 2 šte. ♦ P: 9 (TE 1555, TT 1557, TL 1561, TPs 1566, TL 1567, TT 1577, DB 1578, TT 1581–82, DB 1584) (Besedišče 2006)

Števniki *štiri* (za vse tri spole) se sicer vključuje v navadno shemo tvorbo novih besed. Poglejmo Besedišče 2006.

štiri 1 sam. – *neskl.* ♦ P: 2 (TT 1557, DB 1584)

štiri 2 posam. ♦ P: 2 (TT 1581–82, DB 1584)

štiri 3 šte. ♦ P: 7 (TE 1555, TT 1557, TT 1577, DB 1578, DPr 1580, TT 1581–82, DB 1584)

štiri 4 [del glav. šte.] – ♦ P: 5 (TT 1557, TT 1577, DB 1578, TT 1581–82, DB 1584)

Za moški spol je tudi oblika *štirje*, toda v 16. stoletju se je ob njej rabila tudi še *štiri*.

štirje 1 posam. ♦ P: 4 (TT 1557, DJ 1575, TT 1581–82, DB 1584).

Zgled: *tiga fo fhtirje nefli* DB 1584, III: 20a. Poleg tega je posam. tudi *štiri*, npr. *Potle pride Alexander, inu ty fhtiri kir fo sa nym Krajlovali, kir néfo bily njegoviga rodá ni krij* DB 1584, II: 88a.

štirje 2 šte. ♦ P: 6 (TL 1561, TPs 1566, TL 1567, TT 1577, DB 1578, TT 1581–82) (Besedišče 2006)

Glavni števniki *en*, *tri*, *štiri* imajo, kot smo v citatih iz Besedišča 2006 videli, v moškem spolu tudi oblike *eden*, *trije*, *štirje*: problem je v tem, da se kot posebnost uporablja samo v imenovalniku moškega spola, drugi skloni so izenačeni kot pri *en*, *tri*, *štiri*. V Besedišču so prikazani za dela, kjer so v imenovalniku izpričani. Če niso izpričani, so prikazani pri imenovalniku, ki je izpričan. Če v kakem delu ni izpričana imenovalniška oblika moškega spola, je začasno v Besedišču rešeno tako, da je napisana kazalka tipa *štiri gl. štirje*, npr. TL 1561 in TPs 1566. Na splošno pa lahko ugotovimo, da je tip *eden*, *trije*, *štirje* na začetku pri piscih 16. stoletja posamostaljena oblika za moški spol. Normalni števniki moškega spola je *en*, *tri*, *štiri*. Če je v imenovalniku moškega spola izpričana oblika *tri*, nastavimo iztočnico *tri*, npr. *de lety try fstanuui Bogu dopado* TR

1558: Cb. Tudi Dalmatin ima pogosto v im. m. *tri*, npr. *de lety try Capituli* DB 1584, III: 80b; *try Papeshi k'malu* DB 1584, II: 89b; *try nezhiſti Duhuvi* DB 1584, III: 136b. Ta tip je lahko tudi posamostaljena oblika moškega spola.

Števniki *trije* je razmeroma redek, pa še to pri živih bitjih, npr. *Nahovi trye Synuvi* DB 1584, I: 4b; *Kakor fo tudi ty trye Apofiolu* DB 1584, I:)(4a; *inu ty trye Mladenizhi* DB 1584, I: c VIb.

Na koncu obdobja pa je tip *trije* prešel tudi med števnike moškega spola, npr. *tryje Moshje, trye Angeli, Try Sonza, try ukna* TPo 1595, II: 98; *Ty pervi trye dejli fo pres jadu* TPo 1595, I: 128.

Števniki *pet* se uporablja tako kot danes.

pet 1 posam. ♦ P: 3 (TT 1557, DB 1578, TT 1581–82); *posam. nepregib. posam.* ♦ P: 1 (TT 1577); *posam. tudi nepregib. posam.* ♦ P: 1 (DB 1584)

pet 2 štev. ♦ P: 4 (TT 1557, TL 1561, TPs 1566, TL 1567); *štev. tudi neskl.* ♦ P: 5 (TE 1555, TT 1577, DB 1578, TT 1581–82, DB 1584)

pet 3 [del glav. štev.] – ♦ P: 6 (TT 1557, TL 1567, TT 1577, DB 1578, TT 1581–82, DB 1584)

pet 4 [del vrstil. štev.] – ♦ P: 1 (DB 1584) (Besedišče 2006)

Števniki *sedem* ima v Bibliji pomembno mesto, zato ima tudi večjo možnost za tvorbo novih poimenovanj. Predstavlja pa tudi tipični vzorec za števnikiške besede ob glavnem števniku. Navedimo ga še enkrat.

sedem 1 sam. – ♦ P: 1 (DB 1584)

sedem 2 posam. tudi nepregib. posam. ♦ P: 6 (TE 1555, TT 1557, TT 1577, DPr 1580, TT 1581–82, DB 1584)

sedem 3 štev. ♦ P: 6 (TT 1560, TL 1561, TPs 1566, TL 1567, DJ 1575, DPr 1580); *štev. tudi neskl.* ♦ P: 6 (TE 1555, TT 1557, TT 1577, DB 1578, TT 1581–82, DB 1584)

sedem 4 [del glav. štev.] – ♦ P: 4 (TT 1557, TL 1567, DB 1578, DB 1584)

sedem 5 [del vrstil. štev.] – ♦ P: 4 (TT 1557, TL 1567, DB 1578, DB 1584)

sedem 6 [del besed. zveze] – ♦ P: 2 (DB 1578, DB 1584) (Besedišče 2006)

Pri števniku *deset* sta potrjeni prvi dve mesti, sklopi odpadejo.

deset 1 posam. tudi nepregib. posam. ♦ P: 5 (TE 1555, TT 1557, DB 1578, TT 1581–82, DB 1584)

deset 2 štev. tudi neskl. ♦ P: 10 (TE 1555, TT 1557, TL 1561, TPs 1566, DJ 1575, TT 1577, DB 1578, DPr 1580, TT 1581–82, DB 1584); *štev.* ♦ P: 1 (TT 1560) (Besedišče 2006).

9.2 Pri števnikih na *-najst* in izpeljankah so zapisi praviloma skupaj, zato ni potrebno navajati zapisov v oklepajih. V 16. stoletju imajo takle besednovrstni model:

enajst 1 posam. tudi nepregib. posam. ♦ P: 3 (TT 1557, TT 1581–82, DB 1584)

enajst 2 štev. tudi neskl. ♦ P: 3 (TT 1557, DB 1578, DB 1584); *štev.* ♦ P: 2 (TPs 1566, TT 1581–82); *štev. neskl. štev.* ♦ P: 1 (TE 1555)

dvanajst 1 posam. tudi nepregib. posam. ♦ P: 4 (TE 1555, TT 1557, TT 1581–82, DB 1584); *posam.* ♦ P: 1 (TL 1561)

dvanaajst 2 štev. tudi neskl. ♦ P: 7 (TT 1557, TT 1560, DJ 1575, TT 1577, DB 1578, TT 1581–82, DB 1584); **štev.** ♦ P: 1 (TPs 1566) (Besedišče 2006)

Tak model gre do *devetnajst*, samo da je pri višjih številkah posamostaljenih rab manj.

9.3 Desetice se pišejo skupaj, v oklepaju je pa razvidno, če se zapisujejo tudi drugače.

Kako je resnično stanje pri nekaterih števnikih lahko zapleteno, naj opozorim z rešitvami pri glavnem števniku *dvajseti*, saj je pri eni obliki cel kup iztočnic:

dvadeseti štev. glav. ♦ P: 1 (TT 1557)

dvajseti 1 [h glav. štev.] *posam.* ♦ P: 2 (DB 1578, DB 1584)

dvajseti 2 štev. glav. ♦ P: 6 (TT 1557, TL 1567, TT 1577, DB 1578, TT 1581–82, DB 1584)

dvajseti 3 štev. vrstil. ♦ P: 2 (DB 1578, DB 1584)

dvajseti 4 [del glav. štev.] – ♦ P: 6 (TL 1561, TL 1567, TT 1577, DB 1578, TT 1581–82, DB 1584)

dvajseti 5 [del vrstil. štev.] – ♦ P: 2 (DB 1578, DB 1584) (Besedišče 2006)

Dvajsetica ima za glavni števniki samo obliko *dvajseti*, tridesetka in štiridesetka imata po dve obliki: *trideset* in *trideseti* oziroma *štirideset* in *štirideseti*. Pri drugih desetih take dvojnosti ni več. Tako imamo možen model, kot je izpričan pri:

petdeset 1 sam. – ♦ P: 1 (TT 1557)

petdeset 2 posam. ♦ P: 3 (TT 1557, DB 1578, TT 1581–82); *posam. tudi nepregib. posam.* ♦ P: 1 (DB 1584)

petdeset 3 štev. ♦ P: 4 (TT 1557, TPs 1566, TL 1567, TT 1581–82); *štev. tudi neskl.* ♦ P: 2 (DB 1578, DB 1584)

petdeset 4 [del glav. štev.] – ♦ P: 4 (TT 1557, DB 1578, TT 1581–82, DB 1584) (Besedišče 2006)

9.4 Drugi glavni števniki do *devetindevetdeset* se v 16. stoletju obravnavajo kot sklopi in se pišejo narazen. V Besedišču smo uveljavili rešitev, da za vsako sestavino postavimo posebno iztočnico. Tako je zgled: *ta je njemu sapiffal ... fedem inu fedemeffet Mosh* DB 1584, I: 137b, izpisan z iztočnicami *sedem, ino* in *sedemdeset*. Vse tri iztočnice so opremljene z oznako [del glav. štev.]–.

Če je glavni števniki od enajst do devetindevetdeset pisan skupaj, ga nastavimo kot posebno iztočnico, ker bi bil to podatek, dokazujoč pravopisni razvoj zapisovanja glavnih števnikov. Če takega podatka ni, pomeni, da je števniki zapisan kot večbesedni sklop ali da ne nastopa v besedilih.

Če bi želeli v slovarju ali Besedišču pokazati števniki ali številke, ki se zapisujejo z besedami kot sklopi, bi jih morali postaviti v kazalko in pokazati, kje in kako so v gradivu obravnavani, npr. *sedeminsedemdeset, gl. sedem inu sedemdeset gl. ino, sedem, sedemdeset. Števila, zapisana s številkami, bi lahko prikazali kot posebne iztočnice, da bi lažje našli sobesedilo.

9.5 Stotice se izpisujejo v iztočnici tako kot danes – skupaj, v oklepaju za geslom je pa zapis morebitne dvojice pisave po pogostnosti. Prva stotica ima v Besedišču takole strukturo:

sto 1 posam. ♦ P: 3 (TT 1557, DB 1578, TT 1581–82); *posam. nepregib. posam.* ♦ P: 1 (DB 1584)

sto 2 štev. ♦ P: 8 (TE 1555, TT 1557, TT 1560, TPs 1566, TL 1567, DJ 1575, DPr 1580, TT 1581–82); *štev. neskl. štev.* ♦ P: 4 (TL 1561, TT 1577, DB 1578, DB 1584) (Besedišče 2006)

Že Bohorič ugotavlja: *Sto* je nesklonljivo (BH 1584 [1987]: 72, prav 73.). Zgled *Onu je sa enu ali dvejštu otruk djanu* TPo 1595, II: 37 kaže na srednji spol.

Če nastopa stotica tudi v sklopu vrstilnega števnikarja, potem imamo takle model:

šeststo 1 posam. ♦ P: 1 (DB 1584)

šeststo 2 (šeststo/šest sto) *štev.* ♦ P: 3 (TT 1577, DB 1578, TT 1581–82); (šest sto) *štev.* ♦ P: 2 (TL 1567, DJ 1575); (šeststo/šest sto) *štev. tudi neskl.* ♦ P: 1 (DB 1584)

šeststo 3 [del vrstil. štev.] – ♦ P: 2 (DB 1578, DB 1584) (Besedišče 2006)

9.6 Glavni števnikarji, ki vsebujejo stotice, od *sto ena* do *devetsto devetindevetdeset* se tudi danes zapisujejo kot sklopi, zato se zapisujejo narazen. Števnikarji iz zglada *Inu njegovih Bratou, mozgozih Ludy, je bilu štu inu offem inu dvajšeti* DB 1584, I: 261a. Pri *sto, osem, dvajseti* je dodatek: [del glav. štev.]–.

9.7 Za tisočice poznajo štiri besede: *tavžent, tisoč, jezer* in *milar*. Najpogostnejši je:

tavžent 1 posam. tudi nepregib. posam. ♦ P: 6 (TT 1557, TPs 1566, DJ 1575, DB 1578, TT 1581–82, DB 1584)

tavžent 2 štev. tudi neskl. ♦ P: 10 (TT 1557, TT 1560, TL 1561, TPs 1566, TL 1567, DJ 1575, TT 1577, DB 1578, TT 1581–82, DB 1584) (Besedišče 2006)

Na ženski spol bi lahko kazal zgled *je ... Rimlanom moral dati, slafti, dvej taushent Centou* DB 1584, II: 199 b; *inu s'dvej taushent Kojniki* DB 1584, II: 186 a; *okuli dvej taushent Mosh* DB 1584, II: 183 a; *Ieft hozhem tebi dvej taushent Kujn dati* DB 1584, I: 215 a; toda *So bily ... najdeni ... dvataushent inu sedemštu višhi ozheti* DB 1584, I: 232 b; *od téh je on dvej taushent v'Galileo posljal, ta en taushent pak je shnym shàl* DB 1584, II: 190 b.

Na drugem mestu po pogostnosti je *tisoč*, zapisuje se *tisuč*, npr.

tisoč 1 posam. nepregib. posam. ♦ P: 2 (TT 1577, TT 1581–82)

tisoč 2 štev. ♦ P: 3 (TE 1555, TT 1557, TPs 1566); *štev. tudi neskl.* ♦ P: 2 (TT 1577, TT 1581–82) (Besedišče 2006)

Varianta je tudi *tiseč*.

tiseč štev. ♦ P: 2 (TE 1555, TT 1557) (Besedišče 2006)

Ta je redkejša in se uporablja ob varianti *tisuč* in *tisoč*. Kot zgled razmerja med izrazi za *tisoč*, pogledjmo razmerja med njimi v TT 1557: *tavžent* (22), *tisuč* (7), *tisoč* (2), *tiseč* (2), *jezer* (2).

Redkeje se uporablja **jezer** štev. neskl. Rabi ga Trubar (TT 1557, TT 1581–82), npr. *Kadar sem bil pet kruhou pet tiffuzhem ludem reslomil* [...] *inu kadar pag te fedem tim shtirim Iefer* TT 1581–82: 169. Varianta **jezero 2** štev. se uporablja samo v DB 1584-Reg3: *Taushent (Crajn/ki), Iesero (Sloven/ki, Besjazhki), Tifuzhja (Hervazki, Dalmatin/ki ...)* po DB 1584, III: Dd IIIa.

Samo enkrat se uporablja **milar**: *Inu tacih fourashnikou bo vfelei fueit poln, ieifdo na kunih veliku ftu taushent, inu milarieu* TT 1577: 331.

Tisočice se izpisujejo normalno kot danes – narazen. Zapisujejo pa se na dva načina, narazen in skupaj: *inu fedem taushent Kojnikou* DB 1584, II: 181 a; ; *s'offemftu taushent mladimi junaki* DB 1584, I: 239 b. Posebni zapisi – poseben zapis je skupaj – so pa nakazani s kazalkami. Npr. rabo števnikar v navedku *fo bily pèrne/fti ... inu jedemtaushent Ovaz* DB 1584, I: 240b bomo zaradi normalne pisave tisočic narazen prikazali s kazalko *sedemtavžent gl. sedem, tavžent*. Res pa je, da pri tem prikazu v Besedju ni razvidno, koliko je enih in koliko drugih zapisov.

9.8 Bohorič pozna tudi izraz za milijon, in sicer *miljar*: 1000000, *Millio*, **Milljar**. *Taufentmaltaufendt* BH 1584: 72. Malo naprej je tudi zapis *Milliar*.

10 Skladenjske vloge pri glavnem števniku so prilastek, povedkovo določilo in povedkov prilastek: *pred fedmemi leiti* TT 1557: q2b; *Inu nih ie bilu fedem* TT 1557: 395. V nekaterih položajih je odnosnica nekoliko skrita ali izpuščena, npr. *inu Krajlevi kupci, fo tuiftu blagu kupovali ... vfelej ena Kulla sa fheftftu frebèrnikou, eniga Kojna sa ftu inu petdesfet* DB 1584, I: 234 a.

11 Pri besednovrstnih modelih, ki so se razvili okrog glavnega števnikar, imamo posamostaljenje, pri katerem gre za razvoj, ko števnikar prevzame samostalniško nalogo ob izpustitvi samostalnika, števnikar oz. številko kot »enoto v številčnem zaporedju« in števnikar oziroma številko kot »označba stvari po številčnem zaporedju«, oboje je po naravi samostalniška beseda.

Ta dva pojava sta teoretično možna pri vseh glavnih števnikar. Kot smo videli v pregledu iztočnic ob glavnih števnikar v jeziku biblijskih prevodov v 16. stoletju, je posamostaljenje zelo veliko. Ta pomenski razvoj je bil v tem obdobju značilen. Tako smo pokazali tudi pomenski premik, ki je nastal ob števnikar, ki so po naravi že samostalniki, npr. *tavžent*.

Zlasti veliko besednovrstnih možnosti je pri prvem glavnem števniku – *en* oziroma *eden*. Tu je poleg glavnega števnikar uveljavljen še samostalnik (prva enota v številčnem zaporedju), posamostaljeni števnikar, zaimsek in člen. Velika sprememba je zlasti prehod v zaimsek.

11.1 Če gre za posamostaljenje, označujemo geslo *posam.*, npr. *trije so prišli ob petih; pet so prišli ob petih; sto so prišli ob dveh*. Ta tip se je razvil iz rabe *trije ljudje so prišli ob petih*.

Pri števniku *tri* ali *trije* sta obe obliki tudi posamostaljeni, npr. *tri: kir kuli dua oli tri fe fñideio vmuim Imeni* TE 1555: 45b. Trubar je ostal pri tej obliki tudi v drugih

izdajah, medtem ko ima Dalmatin: *ker kuli dva ali trye v'kup prideo v'moim Imeni* DB 1584, III: 12a

11.2 Števniske besede so posebna pomenska skupina samostalnikov, če jih obravnavamo kot »enoto števila oz »enota za količino«, npr. *try inu fhtiri, fturé fedem* DB 1584, II: 110a. Značilen je zlasti povedek v množini, pri čemer lahko gre za naravno število ali za model. Danes je model: *tri in štiri je sedem*.

Za to in še za nekatera druga vprašanja je zelo poveden nekoliko daljši navedek iz Trubarja: *Ty Turki, fadashni Iudi inu vfi shlaht ludie, kir te prauē Vere inu tiga S. Duha nemaio, Ty ifti ne Veruio, de bi vtim enim dinim Bogaftui, Try Imena oli Perfone, Bug Ozha, Syn S. Duh, bile, Oni fe timu inu nō kir tu Veruiemo shpotaio, inu prauio, Mi tu dobru veimo inu Veruiemo, inu tu vřaki lahku fařtopi, de Dua krat Shtyri ie ofřē, inu de eden inu dua řo Try. Ampag de bi Edē Try bili, inu Try edē, tiga mi ne Veruiemo* TT 1557: q 3b. V teh zgledih bi težko videli zgolj variante računanja. Najbrž lahko trdimo, da je *Dua krat Shtyri ie ofřē* model za množenje. Zveza *eden inu dua řo Try* pa po moje ni model seštevanja, temveč govor o treh posamostaljenih izrazih, v katerem je uporabljen model seštevanja.

11.3 Številke so lahko tudi »označbe posameznih samostalnikov«. Služijo kot nekakšno lastno ime samostalnika, gre za številko kot razlikovalno znamenje česa. Vloge v stavku so popolnoma drugačne kot pri prejšnjih samostalnikih in števniku, npr. *soba številka 5*. Sopomenski izrazi pri njih so tvorbe kot *řestka, ředmica*. Uporablja se tudi zveza *avtobus 6*.

V 16. stoletju se vloga števnikov kot »označba stvari glede na številčno zaporedje« veliko uporablja, zlasti pri citiranju. Pri tem nas ne sme motiti zapis tipa *Pfal. 86. a. 145. a* DB 1584, I: 305 a, saj pike za številkami ne označujejo vrstilnega števnikar, temveč mejo med podatkom.

V to pomensko skupino gredo lahko vse številke pa tudi vse črke, ker so primerne za označevanje stvari po zaporedju.

11.4 Ker ima Trubar zgled *Ob řheftih ta Boshy Syn, řveto řeshno Kry pretil* DC 1579: 81, moramo nakazati tudi, da se za označevanje časa, natančneje povedano, za označevanje ure poleg vrstilnega števnikar uporablja tudi glavni števnikar. V šestnajstem stoletju je bila kategorija morda še redka, ker gre za precejšnjo posplořitev. Danes, v času, ko je samostalniřko pojmovanje številčnih enot že zaradi vloge računstva zelo aktualno, se uporablja zelo pogosto.

Tako imamo samostalniřko pomensko skupino za označevanje ure. Splořna raba je: *Ura je ena, dve, tri, řtiri, řet, řest, ředem, ořem, devet, deset, enajřt, đvanajřt, tri-najřt ... triindvajřet in řtiriindvajřet. Ura bibe eno, dve, tri itd. Ura je odbila eno, dve, tri ... Ura je odbila řol enih, řol dveh ...* Manj rabljeno je tudi **Ura je řavnokar odbila řol ene, řol dveh ...* Števniki so tukaj samostalniřke oznake za ure. Ti samostalniki se sklanjajo enotno: *Ob enih, dveh, treh, řtirih, řetih, řestih, đvanajřtih ... řtiriindvajřetih*. Podobno: *čakal te bom do enih, dveh, treh, řtirih, řetih ...* Ta sklanjatev je trdna. Odstopanje je samo pri besedi *ena*: *Ura je odbila eno. Čakal te bom do ene; četrť čez eno, sicer pa četrť čez deset, enajřt ... četrť na eno, sicer pa četrť na řet, řest, ředem...*

dvanajst. Razlagamo to na ta način, da je števnik za ure ženskega spola. Sklanjatev je večinoma enotna, na kar kaže tudi oblika *ob enih*. SSKJ, ki na ustreznih mestih pravilno pomensko in besednovrstno obravnava sodobno gradivo, navaja tudi oblike: *kosilo bo ob pol ene, ob pol enih, redko ob pol eni* SSKJ III: 754. Pri urni označbi *ena* se sklanjatev torej dopolnjuje tudi s sklanjanjem po ženski a-jevski sklanjatvi: *ura je ravnokar odbila eno* ipd.

12 Večpomenskostna problematika pri glavnem števniku je svojevrstna. Tu lahko pričakujemo samo take drugotne pomene, ki jih omogoča številčna lastnost. Glavni je povsem opisni pomen: *sedem jabolk; jabolk v košari je sedem*. Število je lahko zelo značilno v kakem položaju. Značilnost je inovacija. Lahko se pa spremeni tudi v sestavino ustaljenega poimenovanja, npr. *deset zapovedi*. Naslednja možnost je kak situacijski ali čustveni odnos do kakega števila. V takem primeru pomen ni povsem opisen, resničen, ampak dobi situacijski pomen, večinoma čustveno obarvan, npr. *urco ali dve boš že zdržal pri delu*. V takih vlogah se pogosto uporablja števniška dvojica, npr. *isvuna dveh ali tréh prizh* DB 1584 III: 115 b.

13 Števniške razlage imajo nekaj značilnosti. Pogosto se uporabljajo sklicevanja na številke, zlasti pri glavnih števnikih, npr. *sedem 1. izraža število 7* SSPP PS 2001: 109; te so toliko splošne, da ne prihaja do nerazumljivosti. Lahko bi vzeli kaj bolj splošnega, npr. *en -a -o * izraža osnovno število/številčno lastnost; dva -e -e * izraža število/številčno lastnost, kot je pri človekovih očeh; pet * izraža število, kot ima človek prstov na roki; deset * izraža število, kot ima človek prstov na obeh rokah*. Nekaj podobnih možnosti bi še lahko našli, preostala nepokrita mesta bi razlagali z različnimi kombinacijami.

14 Tudi **vrstilni števnik** je v 16. stoletju zelo utrjen in ustaljen. V BH 1584 je bogato prikazan. Preseneča to, da Bohorič uvršča kot sopomenske oblike v to kategorijo tudi števnike na *-er, -era, -ero*, npr. *Dvajseti -a -u; toda običajnejše Dvajseteri Dvajsetera Dvajseteru* BH 1584 [1987]: 73. Značilnost je tudi tole: *Pregibata in sklanjata se oba dela: Pervi -a -u inu/tar Dvajseti -a -u -téri -éra -éru* BH 1584 [1987]: 73. Ta struktura gre do *Pervi -a -u inu/tar ftu*. Potem se oblika spremeni: *ftu inu* ali *tar Ennajfti -a -u -eri -era -eru* BH 1584 [1987]: 73.

V praksi je stanje vrstilnega števnikar nekoliko drugačno. Vrstilni števniki do *deseti* so taki kot danes, npr.

prvi 1 posam. ♦ P: 9 (TE 1555, TT 1557, TL 1561, TL 1567, DJ 1575, TT 1577, DB 1578, TT 1581–82, DB 1584)

prvi 2 štev. ♦ P: 11 (TE 1555, TT 1557, TT 1560, TL 1561, TPs 1566, TL 1567, DJ 1575, TT 1577, DB 1578, TT 1581–82, DB 1584) (Besedišče 2006)

drugi 1 [k štev.] *posam.* ♦ P: 9 (TE 1555, TT 1557, TPs 1566, TL 1567, DJ 1575, TT 1577, DB 1578, TT 1581–82, DB 1584)

drugi 2 [k zaim.] *posam.* ♦ P: 12 (TE 1555, TT 1557, TT 1560, TL 1561, TPs 1566, TL 1567, DJ 1575, TT 1577, DB 1578, DPr 1580, TT 1581–82, DB 1584)

drugi 3 šte. ♦ P: 10 (TE 1555, TT 1557, TT 1560, TL 1561, TPs 1566, TL 1567, TT 1577, DB 1578, TT 1581–82, DB 1584)

drugi 4 [del vrstil. šte.] – ♦ P: 1 (DB 1584) (Besedišče 2006)

Pri tem vrstilnem števniku se je razvil tudi zaimek:

drug 2 zaim. ♦ P: 12 (TE 1555, TT 1557, TT 1560, TL 1561, TPs 1566, TL 1567, DJ 1575, TT 1577, DB 1578, DPr 1580, TT 1581–82, DB 1584) (Besedišče 2006)

Tak vzorec besednih družin imajo tudi drugi števniki do *deseti*.

14.1 Tudi vrstilni števniki med *enajsti* in *devetnajsti* so najpogostejše taki kot danes:

enajsti šte. vrstil. ♦ P: 7 (TE 1555, TT 1557, TPs 1566, TT 1577, DB 1578, TT 1581–82, DB 1584)

dvanajsti šte. ♦ P: 4 (TT 1577, DB 1578, TT 1581–82, DB 1584)

trinajsti šte. ♦ P: 1 (DB 1584)

štirinajsti šte. ♦ P: 4 (TT 1557, DB 1578, TT 1581–82, DB 1584) (Besedišče 2006); zglede: *noter do šhtirinajftiga dne letiga Meřza* DB 1584, I: 42 b.

petnajsti šte. ♦ P: 4 (TT 1557, DB 1578, TT 1581–82, DB 1584)

šestnajsti šte. ♦ P: 1 (DB 1584)

sedemnajsti šte. ♦ P: 3 (TT 1577, DB 1578, DB 1584)

osemnajsti šte. ♦ P: 1 (DB 1584)

devetnajsti šte. ♦ P: 1 (DB 1584) (vse iz Besedišče 2006)

14.1.1 Na drugem mestu je tip, ko se pregibata oba dela, o katerem govori že Bohorič. Izpričan je samo pri nekaterih števnikih. Če je pri teh števnikih pisava skupaj in narazen, jo nakažemo v oklepaju.

tretjinajsti šte. *VTretjimnajftim Capituli* DB 1584, III: 81 a

četrtinajsti šte. ♦ P: 1 (DB 1578); (četrtinajsti/četrti najsti) šte. ♦ P: 1 (DB 1584) (Besedišče 2006): v *zhetèrtimnajftim lejti* DB 1584, I: 8 b; v *zhetèrtim najftim lejti* DB 1584, I: 215 a;

petinajsti: *VPetinajftim Capituli* DB 1584, III: 81 a

sedminajsti šte. ♦ P: 1 (DB 1584) (Besedišče 2006)

14.2 Pri višjih številih so vrstilni števniki redkejši. *Sto*, ki ne pozna druge oblike, je tudi vrstilni števnik, npr. *Satu nym danařhni dan ſpet dajte nyh Nyve ... inu ta řtu dejl od denarjeu, od Shita, Mořta, inu Olja, kar řte nad nymi buhrali* DB 1584, I: 258; *koker řueti David kral gouori vtim řtu Přalmi* TC 1574: 73, v Dalmatinovi redakciji: *v'tem řtu Přalmi* DC 1584: LXXXIII.

Višji vrstilni števniki so praviloma sklopi. V Besedišču 2006 so prikazani z modelom

sto 3 [del vrstil. šte.] – ♦ P: 1 (DB 1584); zglede: *V'tém řtu inu ředem inu řhtirideřfetim lejti* DB 1584, II: 181 a

14.3 Oblika vrstilnega števnikar na *-er*, ki ga omenja Bohorič kot pogostnega, nastopa v vrstilnem pomenu izjemoma. Zamenjavo je povzročilo sorodstvo pomenov obeh oblik. Ločilni števnik namreč tudi označuje zadnji člen imenovanih samostalnikov.

14.4 Tudi oblika *enim* v vrstilnoštevniškem sklopu *VTtim sheŕŕŕtu inu enim Leiti Noahou farofŕti* DB 1584, I: 7a je posebnost, ki pa kaže na delno odprtost sistema vrstilnega števnikar *prvi*, čeprav močno prevladuje. Pri eni iztočnici *en* bo treba nakazati [del vrstil. štev.].

14.5 Pisava vrstilnega števnikar je taka kot pri drugih števnikih. Vrstilni števnikar, ki so po sestavi izpeljanke in zloženke, se praviloma pišejo skupaj, ko pa gre za sklope, se pišejo narazen.

Pisanje vrstilnega števnikar, ki je po strukturi podobno današnjemu stanju, se od *prvi* do *devetinajŕti* in vrstilni števnikar za desetice pišejo skupaj. Če se kje pišejo ločeno, je v Besedišču napisano v oklepaju. Drugi vrstilni števnikar se zapisujejo kot večbesedni sklopi, torej s presledki med besedami. Ti števnikar niso napisani kot iztočnice, ampak je stvar rešena tako, da se deli teh sklopov izpisujejo po besedah in taka skupina je v Besedišču predstavljena kot posebna iztočnica z modelom: *tri 5 [del vrstil. štev.] –*. V ta tip bi šli zgledi, kot je *Vtém ŕtu inu ŕedem inu ŕhtirideŕŕetim leŕti* DB 1584, II:181a. Torej v današnjem jeziku bi bil ta števnikar zapisan kot ena beseda: *stosedeminsedemdeseti*. Takšna bi bila tudi iztočnica v slovarju.

15 Glavna vloga vrstilnega števnikar je prilastkovna, npr. *prvi dan v tednu*, vendar ne smemo zanemariti povedkovega določilar, ki je seveda redkejši, npr. *inu imajo ty tretji biti, kadar gredo* DB 1584, I: 79b. V novem prevodu je to mesto: *Ti naj se odpravijo na pot tretji* SP 1996: 187. Mesto iz 4 Mz 2, 24. Zgleda lepo ilustrirata vrstilni števnikar v vlogi povedkovega določilar.

16 Pri vrstilnem števniku so zelo pogostne posamostalitve. Najznačilnejše so pri izražanju vrstnega reda pri naštevanju, npr. *h'drugemu, h'tretjemu* itd. Podobna tvorba je tudi tip *Vtreye prauŕ on knemu* TT 1557: 328. Možna so tudi posamostaljanja za človeka.

17 Pomenske možnosti znotraj vrstilnega števnikar se kažejo v časovnem, krajevnem in vrednostnem zaporedju. Zlasti pri začetnih vrstilnih števnikih je veliko možnosti.

18 Protestantŕki pisci uporabljajo vrstilni števnikar pri določanju ure, in sicer bolj pogostno kot samostalnik glavnih števnikov. Navedimo nekaj zgledov iz Dalmatina: *ob tretji uri...*, *ob sheŕti inu deveti uri...*; *Ob enajŕti uri...* vse DB 1584, III: 12 b; *od sheŕte ure; do devete ure; ob deveti uri* DB 1584, III: 18 a; *ob sheŕtin uri* DB 1584, III: 46a; *Vzheraj ob ŕedmi uri; Inu je bilu okuli sheŕte ure oboje* DB 1584, III: 49 b; *Inu onu je bilu ob tretji uri, kadar ŕo ony njega krishali; po sheŕti uri; do devete ure; ob deveti uri* vse DB 1584, III: 28 b; *na tretjo uro te nozhy* DB 1584, III: 75 a. Na teh mestih uporablja tudi Trubar vrstilni števnikar, npr.: *ob tei trey vuri...*, *ob tei sheŕti inu deueti vuri...*; *Ob tei anaŕti vri...* vse TT 1581–82, I: 83.

19 Ločilni števnikar je pri slovenskih protestantskih piscih zelo močan in utrjen

dvoj štev. ♦ P: 9 (TT 1557, TT 1560, TL 1561, TL 1567, DJ 1575, TT 1577, DB 1578, TT 1581–82, DB 1584) (Besedišče 2006)

Uporablja se v pomenu: »ki je dveh vrst«: *Ta Miloft pak ie duya* TR 1558: P 4a; *fa duih rizhi volo* TR 1558: S 2b; *Sakaj moj folk je dvoji gréh sturil* DB 1584, II: 28a; *Sakaj duvja shalofi je bila zhes nje prifhla* DB 1584, II: 143a; *Taku je Papesh Ludy v'gréh sapelaval na dvujo visho* DB 1584, II: 89a in »za številčno označevanje množinskih samostalnikov«, npr. *je on dvuje Dauri sturil, is Olikoviga leffa* DB 1584, I: 186b; *Inu ony fo vseli dvuja kulla s'konji* DB 1584, I: 207a. Trubar pogosto uporablja ta števniki pri razlagi oz. pojasnjevanju večpomenskih besed, npr. *De ta Prauiza oli Bruma ie Duya* [in tej napovedi sledi razlaganje] TL 1561: 75a.

dvoje posam. ♦ P: 7 (TE 1555, TPs 1566, DJ 1575, DB 1578, DPr 1580, TT 1581–82, DB 1584) (Besedišče 2006); npr. *je vfelej dvuje vkup fhlu k'Noahu v'Barko* DB 1584, I: 5a; *Aku se pak tatuina shiua per nemu naide, ... taku ima *duuie saine spet pouerniti*, [na robu] **famodrug* DB 1578: 68 a; *Natu fo ony vseli lete Daruve, inu Denarjeu famodrug fabo* DB 1584, I: 29 a.

troj štev. ♦ P: 5 (TE 1555, TL 1561, TL 1567, TT 1577, DB 1584) (Besedišče 2006); npr. *de fo Mosebove Pofstave truje* DB 1584, I:)(2b; *Inu tu truje Gospoftvu, v'Samarijki inu Galilejski desheli* DB 1584, II: 188a

troje posam. ♦ P: 3 (TT 1560, DB 1578, DB 1584) (Besedišče 2006); npr. *Ieft tebi truje naprej poloshim* DB 1584, I: 229b

troji posam. ♦ P: 1 (DB 1584) (Besedišče 2006); npr. *Lety truji fo Soffedi* DB 1584, II: 92b

četver štev. ♦ P: 4 (TT 1557, TT 1577, TT 1581–82, DB 1584) (Besedišče 2006); npr. *Prigliha od zhetveriga femena* DB 1584, III: 9 a; *Tu fo ty zhetveri shularji* TPo 1595, : 128

četveri posam. ♦ P: 1 (DB 1584) (Besedišče 2006); npr. *TY falsh duhovni v'Papeštvi, fo fkoraj vfe letu Zhetveru* DB 1584, III: 136 a. Luter ima tu *sind schier alle vierley* Luther 1545 [1974]: 2467.

peter štev. ♦ P: 1 (DB 1584) (Besedišče 2006); npr. *v'petere Buqve* DB 1584, III: 45a

sedmer štev. ♦ P: 2 (TT 1557, TT 1581–82) (Besedišče 2006),

npr. *Inu je faterl fedmeru ludi uti Cananeiski desheli, inu ie nih deshelo steim loffom resdelil* TT 1557: 374 (Apd 13, 19), tako je tudi v TT 1581–82: 532, medtem ko ima Dalmatin po Lutru takole: *Inu je fedem folkou satèrl v'Kanaanski desheli, inu je unih deshelo fkusi lofsanje mej nje resdelil* DB 1584 III: 68b; *Vnd vertilget sieben Völker in dem lande Canaan* Luther 1545 [1974]: 2218. Zgled lepo kaže vrstno vrednost tega ločilnega števnička. *Sedmero ljudi* pomeni isto kot **sedem vrst ljudi* ali *sedem folkov* ali *sedem narodov* (SP 1996: 1660).

šestdeseter štev. ♦ P: 2 (TT 1557, TT 1581–82)

trideseter štev. ♦ P: 2 (TT 1557, TT 1581–82) (oboje Besedišče 2006)

Tvorba z *-er* je možna tudi od števniške besede *mno*.

mnogeter prid. ♦ P: 10 (TE 1555, TT 1557, TT 1560, TL 1561, TPs 1566, TL 1567, DJ 1575, TT 1577, TT 1581–82, DB 1584) (Besedišče 2006); npr. *ker je fkusi mnogetere ikufshne bil ikufshen* DB 1584, II: 135b.

mnogeteri posam. ♦ P: 4 (TT 1557, TL 1561, DJ 1575, TT 1581–82) (Besedišče 2006)

mnogeterikrat (mnogeteri krat) *prisl.* ♦ P: 2 (TT 1577, TT 1581–82)

mnogetero prisl. ♦ P: 1 (TT 1581–82) (Besedišče 2006)

mnogoter prid. ♦ P: 4 (TT 1557, TPs 1566, DB 1578, DB 1584)

mnogoteri posam. ♦ P: 2 (TT 1557, DB 1584)

mnogoterikrat (mnogoteri krat) *prisl.* ♦ P: 1 (DB 1584) (Besedišče 2006)

Besedna družinica pri besedi *mnogoter* ima še več variant..

20 Pri množilnem števniku (Multiplicata numeralia) Bohorič preseneča, da se omejuje na dvobesedne izraze tipa: *ena guba* za lat. simplex, *dve gubei* ... Vbesedilih se ta števniki tip resnično uporablja. Pogledali smo ga v DB 1584. Uporablja se kot pridevniki števniki izraz, ko določa samostalnik, npr. *Sakaj ta Mezh bo dvej gubej, ja try gube prihñal* DB 1584, II: 69b; *stury eniga dvej gubej Cešfarja, v'Babeli inu v'Perfij* DB 1584, II: 94a, in kot prislovni, ko določa glagol, npr. *inu Tebi dvej gubej povèrniti* DB 1584, II: 128b; *inu sturite njej dvujo gubo po nje delih* DB 1584, III: 148 b. Trubar ima še predložen prislovni izraz *ty ifti grofouitu na duei gubei Greshio* TT 1557: xa. Pri Trubarju je še opisni izraz, medtem ko je pri Dalmatinu že sklop, ki se sklanja in ima enkrat pridevniške lastnosti, drugič pa prislovne. Zanimivo je tudi to, da Dalmatin uporablja tu tudi varianto števnik *dvoj*, kar kaže na močno udeležbo domačih števniki izrazov, vendar so se pri prevajanju nekako modificirali v prevajani strukturi.

Ekvivalent za *Dvej gube (Crajnki)* je *Dvojstrok (Slovenški, Besjazhki)* DB 1584, III: Cc IV a.

20.1 Če v biblijskih besedilih poiščemo mesta, v katerih pridejo do izraza množilni števniki, dobimo še nekaj variant.

V Mk 4,8 imamo: *inu enu [feime] ie perneslu trideseteru, enu shesdeseteru, inu enu famo stu* TT 1557: 104. V TT 1581–82, II: 147 je tekst v bistvu nespremenjen. V Mk 4,20 pa imamo: *taku de enu feime perneffe trideffet, enu shesdeffet, inu enu famofstu* TT 1557: 105. V TT 1581–82, II: 148 je to mesto nespremenjeno, samo da je namesto *feime fernu*. Dalmatin vnese delno spremembo in poenotenje. V Mk 4,8 ima: *Inu nekateru je neflu famo trydeffet, inu nekoteru famofheštedset, ihnu nekoteru famofstu* DB 1584, III: 21 a. V Mk 4, 20 je Dalmatin uporabil enake števnike kot v Mk 4,8.

Tu dobimo zelo značilno Trubarjevo varianto *trideseter*, potem *samosto* in *trideset*. Dalmatin pa ima poenoteno *samotrideset*. Pomeni so toliko sorodni, da bi večpomenskost lahko utemeljili, pogojno pa bi lahko Trubarjevemu tipu *trideset* pripisali, da gre za drugo vrsto števnik, za enakoglasni množilni števniki ali pa za izbor glavnega števnik, kar bi bilo tudi možno, ko ne bi motil izraz v nizu *famofstu*.

20.2 Danes imamo množilne števnike sistemsko razvite iz ločilnih števniki s pripomo -en. V 16. stoletju je taka oblika že izpričana.

dvojen štev. ♦ P: 2 (DB 1578, DB 1584) (Besedišče 2006); npr. *ta dvojna Iama* DB 1584, I: 14b.

21 Bohorič obravnava še **pomnožne števnik**e (*Ponderalia*). Navaja naslednje tipe poimenovanj: 1. *Simplex, Leenkrat tulikajn vel taku teshak*. Tu gre za prislovni položaj.

2. *Duplus, topèlt, vel famo drug, vel dvizo teshak*. Tu gre spet za prislovno rabo v prvem in drugem primeru, medtem ko gre pri *samo drug*, kot je vidno pri nadaljnjih zgledih, za pridevniški izraz, npr. *Triplus, famo tretji, a, e* (BH 1584: 74). Pomemben je poudarek na tipu *samo drug, samo tretji*.

21.1 Števniška skupina, zložena z morfemom *samo-*, v slovenščini 16. stoletja ni trdna, je pa bistveno bogatejša kot danes, vendar je pri njej nekaj težav. Nastopa kot pridevniški števnik. Podobna je vrstilnemu števniku, vendar je pomen drugačen, *samo-osmi* pomeni, da je označeni samostalnik osmi, vendar taka oblika števnik vključuje tudi prejšnjih sedem, npr. *temuzh je Noaha, tiga Predigarja te pravice, famoosmiga ohranil* DB 1584, III: 123a; nemška prevodna predloga: *Sondern bewarete Noe den Prediger der gerechtigkeit selb achte* Luther 1545 [1974]: 2419. Takih rab je največ. *Taifti zhas bo Israel famotretji s'Egypterji inu Afsyrerji, skusi ta shegen, kateri bo na semli* DB 1584, II: 8a. Ta raba je tudi najlažje razložljiva: *on sam je bil osmi. Prim. ESSJ 2, 1980: 590.

Če ta števnik nima oblike vrstilnega števnik, je vsebina teže razumljiva, ker ne vemo, ali gre za nepregibnost števnik ali za kaj drugega.

Če določa glagol in ima obliko prislova, ga obravnavamo kot prislov: *Inu fem li koga obgolufal, tu ieft famozhetertu pourazham* TT 1557: 230 (Lk 19). Tako obliko ima tudi Juričič: *Ako fam kateriga vzhem obhinil, to pouernem famozheterto* JPo 1578, III: 112 b. Tudi Dalmatinovo obliko *samočetrt* je najbolje uvrstiti med prislove: *inu aku fim jeft koga ogolufal, taku je famozhetèrt supet povèrnem* DB 1584, III: 42 b.

Dalmatin ima dvakrat prislov *samodrug*, npr. *Natu fo ony vseli lete Daruve, inu Denarjeu samodrug fabo* DB 1584, I: 29a; v nemščini: *VND DAS GELD zwifeltig mit sich* LB 1545 [1983]: 108; *Na shefti dan pak fo ony tiga Kruha samodrug nabrali* DB 1584, I: 45 b.

Pri Dalmatinu je ta raba pogostna: *taku je famozhetèrt supet povèrnem* DB 1584, III: 42 b; v nemščini: *das gebe ich vierfeltig wider* LB 1545 [1983]: 2120.

Samodrug je pri Dalmatinu tudi pridevnik, in sicer *le en fam je inu nikar samodrug* DB 1584I: 329 b. Pridevniki so lahko tudi druge tvorbe: *Iacob famosedemdeset gre v'Egypt* DB 1584, I: 30. Pri *samosedemdeset* gre očitno za nepregibnost.

22 Naslednja Bohoričeva skupina so **porazdelitveni števnik**i (*Distributiva*). Izražajo se z modelom: *Singuli, vselej edèn ali vsaki fufeb; Bini, vselej dva v'kup* BH 1584: 74. Ta števnik se tudi danes izraža z zvezo *po dva* ali *po dva in dva*. V praksi je bilo v Bibliji 1584 nekoliko drugače. Rabe so dveh tipov: *vselej *dvuje vkup* [na robu] **en par* DB 1584, I: 5a. *Vkup* je v tem sklopu redko. Veliko več je rab brez *vkup*, npr. *vselej sedem inu sedem* DB 1584, I: 5a.

23 Naslednja Bohoričeva skupina so **prislovni števnik**i (*Adverbialia*). Imajo utrjeno obliko kot danes, samo da imajo tudi tvorbo na *fart*, npr. *Semel, en krat, vel fart* BH

1584: 75. Pisava je, kot bomo videli v nadaljevanju, nekoliko drugačna kot danes. V besedilih se uporabljajo ustaljene besede na *-krat*, potrditev za oblike *s fart* ni.

Pri **prislovu** tipa *sedemkrat* je pogost tudi zapis narazen, zato je primerna rešitev popis zapisov v oklepaju za geslom, npr. *sedemkrat (sedemkrat/sedem krat) prisl.*; *sedemdesetkrat (sedemdesetkrat/sedemdeset krat) prisl.*

Če se ti prislovi zapisujejo kot sklopi, zapisujemo vsako besedo posebej in jim dodamo opombo [*del besed. zveze*], npr. sklop v povedi *Kain ima sedemkrat mafzhovan biti, Lameh pak fedem inu fedemeffet krat* DB 1584, I: 4 a, katerega današnje ustreznico pišemo *sedeminsedemdesetkrat*. V Besedišču bi sklop težko prikazali ustrežneje, prva možnost bi bila *sedeminusedemdesetkrat*, a zaradi prečkovanja bi morali napisati *sedeminosedemdesetkrat*, pri tem pa že naletimo na za 16. stoletje zelo nenavadno dolgo besedo. Take besede so praviloma zapisovali ločeno po delih. Zato se taki zgledi predstavijo s kazalkami.

24 Zadnja Bohoričeva skupina so **časovni števnik** (Temporis). Izražajo se opisno ali pa delamo pridevniške besede iz besednih zvez, npr. *Trimus, triennis, tri leta star* (BH 1584: 75). Danes imamo na tem mestu tip kot npr. *enoleten*.

24.1 Takrat so že poznali **trileten** (trileten/tri leten) *prid.* ♦ P: 1 (DB 1584). Beseda se uporablja v biblijskih besedilih samo na enem mestu v DB 1584, in sicer *od Zoara, te try lejtne Krave – na robu – trylejtne tu je, Moabiterfku Krajleftvu je kakòr ena trylejtja stara krava, mozhnu, bogatu ...* DB 1584, II: 51b. Prevod je po Lutrovi predlogi: *von Zoar an, der *dreyjerigen Kue* LB 1545 (1974): 1364. Dalmatin je prevedel tudi Lutrovo opombo. Na mestu v Izajju, ki je podobno temu, uporablja Dalmatin splošno rabljen tip *Nyh béshozhi beshé od te try lejta stare Iunizé v'Zoar* DB 1584, II: 7a. Izraz, ki je bil v latinščini in nemščini pogostoma izražen enobesedno, npr. *trimus, triennis; dreijährig*, je bil pri nas izražen še večbesedno ali opisno.

24.2 Zanimivo je prvo poimenovanje v nizu *léta star*, lat. *anniculus*. *léta* je rodilnik. Izraz je potrjen tudi v DB 1584: *enu Iagne, lejta staru, pres tadla ... ima on vfaku jutru offrati* DB 1584, II: 83a. Danes so tvorbe tipa *tridneven, trileten, trimesečen, tritedenski* in *triuren* dokaj normalne.

25 Med števnikle uvrščamo tudi besede, ki številčno označujejo samostalnike, vendar nedoločno. Imenujejo se **nedoločni števnik**. Zgledi: *dosti ljudi, malo ljudi, manj ljudi, mnogo ljudi, nekaj ljudi, nekoliko ljudi, preveč ljudi, več ljudi, veliko ljudi*. Sem bi lahko šteli tudi številniške izraze iz naslednjih besednih družin:

dosti 1 posam. ♦ P: 4 (TE 1555, TT 1557, TL 1567, TT 1581–82)

dosti 2 štev. tudi skl. ♦ P: 9 (TE 1555, TT 1557, TT 1560, TL 1561, TPs 1566, TL 1567, TT 1577, TT 1581–82, DB 1584); *štev. neskl. štev.* ♦ P: 3 (DJ 1575, DB 1578, DPr 1580)

dosti 3 prisl. ♦ P: 9 (TE 1555, TT 1557, TT 1560, TL 1561, TL 1567, TT 1577, DB 1578, TT 1581–82, DB 1584)

dosti 4 povdk. ♦ P: 5 (TE 1555, TT 1557, DPr 1580, TT 1581–82, DB 1584) (Besedišče 2006)

mnogo 1 štev. ♦ P: 4 (DJ 1575, DB 1578, DPr 1580, DB 1584)

mnogo 2 prisl. ♦ P: 2 (TT 1557, DB 1584) (Besedišče 2006)

Števniki so te besede, kadar označujejo števne samostalnike. Če take besede označujejo neštevne samostalnike, smo jih za zdaj uvrščali različno: pustili smo jih med prislovi, jih uvrstili med samostalnike (tip *pol krajcarja*) ali pa smo jih prikazali kot sestavine sklopov (tip *pol osem krajcar*). Števnik pa bi bil tudi *pol* v takem-le primeru: *pol svinčnikov mi je še ostalo*.

25.1 V zvezi s števniki besedami se uporablja besedica *pol* [zapisano *pul*], npr. *En denar je velal okuli pul offem Krajzer* DB 1584, III: 27a. Normalne zveze so *pol česa*, npr. *Sikel je velal pul Tolerja* DB 1584, I: 77b; *inu on je tu tèrpil blisi ene púl úre* DB 1584, II: 152 b; *Inu zhes try dny inu pul eniga* DB 1584, III: 144 b; *try dny inu pul* DB 1584, III: 144 b.

Vsebino *okuli pul offem Krajzer* bi lahko povedali **okuli sedem krajcerjev inu pul* ali **okuli sedem krjcerjev inu pul eniga*, šlo bi tudi ** okuli pul osmega krajcarja*. Domnevam, da jih je vrstilni števnik motil, ker gre za enoto, ki stoji na mestu *osem*, ne za vrstilstnost. V tvorjenke tega tipa je prinesla sestavina *pol* pomen »prejšnje številčne enote in polovico zadnje«.

Posebne obravnave zasluži beseda *polčetr* v zvezah, kot so: *kakòr 1290. dny, tu je, okuli pulzhetèrt lejt* DB 1584, II: 93 b, nem. *das ist bey vierdhalb jar* Luther 1545 [1974]: 1536; *Od tacih pulzhetèrt lejt* DB 1584 II: 93 b; nem. *von solchen vierdhalb jaren* Luther 1545 [1974]: 1537. Tudi tu gre za pomen zveze »tri leta in pol«. Beseda *polčetr* ima tako skladijsko vlogo kot glavni ali nedoločni števnik.

polčetr štev. ♦ P: 2 (TT 1577, DB 1584) (Besedišče 2006)

npr. *slafiti, pulzhetèrtu lejtu* DB 1584, II: 93 b, nem. *nemlich / vierdhalb jar* Luther 1545 [1974]: 1535. V nemščini je ista števniska oblika kot zgoraj, medtem ko je v slovenščini oblika vrstilnega števnik, pomeni pa »prvo, drugo, tretje in pol četrtega leta«. Prim: Grimm 1951, 12, 2: 312.

26 Tvorjenke tipa *tretjič* so dokaj pogostne.

prvič prisl. ♦ P: 12 (TE 1555, TT 1557, TT 1560, TL 1561, TPs 1566, TL 1567, DJ 1575, TT 1577, DB 1578, DPr 1580, TT 1581–82, DB 1584)

drugoč [ponovno] *prisl.* ♦ P: 11 (TE 1555, TT 1557, TT 1560, TL 1561, TPs 1566, TL 1567, DJ 1575, TT 1577, DB 1578, TT 1581–82, DB 1584)

tretjič prisl. ♦ P: 7 (TE 1555, TT 1557, TL 1561, TT 1577, DB 1578, TT 1581–82, DB 1584)

četrtič prisl. ♦ P: 4 (TT 1557, DB 1578, TT 1581–82, DB 1584) (vse iz Besedišča 2006), npr. *Inu ona je zhetèrtizh nofžezha poftala* DB 1484, I: 19 b.

VIRI

- BH 1584 = Adam BOHORIC, 1584: *Arcticae horulae ruccifivae*. Wittenberg.
DB 1578 = Jurij DALMATIN, 1578: *BIBLIE, TV IE, VSIGA SVETIGA PISMA PERVI DEIL*. Ljubljana.
DB 1584 = Jurij DALMATIN, 1584: *BIBLIA, TV IE VSE SVETV PISMV, STARIGA inu Noviga Testamenta*. Wittenberg. Faksimile, 1968: Ljubljana: Mladinska knjiga v Ljubljani v sodelovanju z založbo Dr. Trofenik v Münchnu.
DC 1579 = Jurij DALMATIN, 1579: *TA CELI CATEHISMVS*. Ljubljana.
DC 1584 = Jurij DALMATIN, 1584: *TA CELI CATEHISMVS, ENI PSALMI*. Wittenberg.
DJ 1575 = Jurij DALMATIN, 1575: *JESVS SIRAH*. Ljubljana.
DPr 1580 = Jurij DALMATIN, 1580: *SALOMONOVE PRIPVVISTI*. Ljubljana.
JPo 1578 = Jurij JURIČIČ, 1578: *POSTILLA, To ie KERSZHANSKE EVANGELSKE predige*. Ljubljana.
LB 1545 = Martin LUTHER, 1545: *Biblia: Das ift: Die gantze Heilige Schrifft Deudsch auffs new zugericht*. Wittenberg. München: Deutscher Taschenbuch Verlag. 1974.
TC 1574 = Primož TRUBAR, 1574: *TA CELI CATEHISMVS*. Tübingen.
TE 1555 = Primož TRUBAR, 1555: *TA EVANGELI SVETIGA MATEVSHA*. Tübingen.
TL 1561 = Primož TRUBAR, 1561: *SVETIGA PAVLA TA DVA LISTY*. Tübingen.
TL 1567 = Primož TRUBAR, 1567: *SVETIGA PAVLA LYSTVVI*. Tübingen.
TPo 1595 = Primož TRUBAR, 1595: *HISHNA POSTILLA*. Tübingen.
TPs 1566 = Primož TRUBAR, 1566: *Ta Celi Pfalter Davidou*. Tübingen.
TR 1558 = Primož TRUBAR, 1558: *EN REGISHTER*. Tübingen.
TT 1557 = Primož TRUBAR, 1557: *TA PERVI DEIL TIGA NOVIGA TESTAMENTA*. Tübingen.
TT 1560 = Primož TRUBAR, 1560: *TA DRVGI DEIL TIGA NOVIGA TESTAMENTA*. Tübingen.
TT 1577 = Primož TRUBAR, 1577: *NOVIGA TESTAMENTA PVSLEDNI DEIL*. Tübingen.
TT 1581–82 = Primož TRUBAR, 1581–82: *TA CELI NOVI TESTAMENT*. Tübingen.

LITERATURA

- Kozma AHAČIČ, 2007: *Zgodovina misli o jeziku in književnosti na Slovenskem: protestantizem*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU (Zbirka Linguistica et philologica 18).
Besedišče 2006 = Besedišče slovenskih biblijskih prevodov 16. stoletja. Kartoteka Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, Sekcije za zgodovino jezika, izšlo tudi v nemščini, glej Besedišče 2006.
France BEZLAJ, 1976: *Etimološki slovar slovenskega jezika*. I/A–J. Ljubljana.
Matthäus-Evangelium (1555); Paulus, Römerbrief (1560); Paulus-Briefe (1561, 1567); Psalter (1566); Neues Testament (1581–82) übersetzt von Primož Trubar. Jesus Sirach (1575); Pentateuch (1578); Proverbia (1580) übersetzt von Jurij Dalmatin. Paderborn – München – Wien – Zürich: Ferdinand Schöningh. 2006 (Biblia Slavica. Serie IV: Südslavische Bibeln, Band 3).
Adam BOHORIC, 1584: *Arcticae horulae succifivae*. Wittenberg.
BH 1584 [1987] = Adam Bohorič, 1584: *Arcticae horulae succifivae / Zimske urice proste*. Prevedel in spremno študijo napisal Jože Toporišič. Maribor 1987.
ESSJ 2, 1980: *Etymologický slovník slovanských jazyku. Slova gramatická a zájmena. Svazek 2. Spojky, částice, zájmena a zájmenná adverbia*. Praha 1980.
Jacob GRIMM, Wilhelm GRIMM, 1854–1954: *Deutsches Wörterbuch*. Leipzig.
Martin LUTHER, 1545 [1974]: *Biblia. Das ist die gantze Heilige Schrifft. Deudsch auffs new zugericht*. Wittenberg 1545. Deutscher Taschenbuch Verlag. München 1974.

- Majda MERŠE, 2004: Besednovrstna in druga slovnična problematika besedja slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja. *Jezikoslovni zapiski* 10/1. 7–32.
- Majda MERŠE, Kozma AHAČIČ, Andreja LEGAN RAVNIKAR, Jožica NARAT, France NOVAK, Francka PREMK, 2006: *Wortschatz der slowenischen Bibelübersetzungen des 16. Jahrhunderts. Matthäus-Evangelium (1555); Paulus, Römerbrief (1560); Paulus-Briefe (1561, 1567); Psalter (1566); Neues Testament (1581–82) übersetzt von Primož Trubar. Jesus Sirach (1575); Pentateuch (1578); Proverbia (1580) übersetzt von Jurij Dalmatin. Kommentare.* Paderborn – München – Wien – Zürich: Ferdinand Schöningh. (Biblia Slavica. Serie IV: Südslavische Bibeln, Band 3,2: Kommentare). 99–325.
- Majda MERŠE, France NOVAK, 2001: Uvod. *Slovar jezika slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja. Poskusni snopič.* Ljubljana. 7–32.
- Majda MERŠE, France NOVAK, Francka PREMK, 2001: *Slovar jezika slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja. Poskusni snopič.* Ljubljana.
- Fran MIKLOŠIČ, 1868–1874: *Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen. Vierter Band. Syntax.* Dunaj.
- France NOVAK, 2004: *Samostalniška večpomenskost v jeziku slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja.* Založba ZRC SAZU. Ljubljana.
- Fran RAMOVŠ, 1952: *Morfologija slovenskega jezika.* Skripta. Ljubljana.
- SJSPP = Slovar jezika slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja.
- SJSPP PS 2001 = Merše, Novak, Premk 2001.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika (SSKJ): *Slovar slovenskega knjižnega jezika. Prva knjiga (I)–Peta knjiga (V).* Ljubljana 1970–1991.
- Slovenski pravopis, 2001 (SP 2001): *Slovenski pravopis.* Ljubljana.
- SSKJ = Slovar slovenskega knjižnega jezika.
- Sveto pismo, 1996 (SP 1996): *Sveto pismo Stare in Nove zaveze.* Ljubljana.
- Branka TAFRA, 1989: Što su brojevi? (gramatički i leksikografski problem). *Rasprave Zavoda za jezik. Knjiga 15,* Zagreb. 219–237.
- Jože TOPORIŠIČ, 2000: *Slovenska slovnica. Četrta, prenovljena in razširjena izdaja.* Maribor. Zlasti str. 329–334.
- Jože TOPORIŠIČ, 2003: *Oblikoslovne razprave.* Ljubljana.

SUMMARY

In this article the following questions from the work on the *Dictionary of the Language of the Slovene Protestants of the Sixteenth Century* are presented: the general structure of the dictionary article, the assignment of the vocabulary with regard to part of speech, entries and glosses, illustrated primarily with numerals. A point scheme of the general structure of a dictionary article indicates a type of dictionary that includes rather full data on a corpus of vocabulary, which is made possible by the full excerpting of the works of the Slovene Protestant writers of the sixteenth century. In the classification of vocabulary according to part of speech the principle is indicated whereby homonyms from different parts of speech are elucidated.

The numeral affords a great many examples. For example, the numeral *en* 'one' has the following entries: *en 1* [num.] nominal., *en 2* [pron.] nominal., *en 3* num., *en 4* [part of a cardinal num.] –, *en 5* [part of an ordinal num.] –, *en 6* pron., *en 7* particle, *en 8* [part of a collocation] –. The principles of classification are based on syntactic function. Many numerals can have several entries for the same part of speech, again depending on various syntactic functions, e.g., the word *dvajseti* 'twenty, twentieth' can be either a cardinal or an ordinal. With the exception of the compound *samosto*, the numeral *sto* 'hundred' has only this form, which can be either

Slavistična revija (<https://srl.si>) je ponujena pod licenco [Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2008-2009_Trubarjevaštevika_10.pdf |

DOST. 19/04/25 16.14

France Novak, Slovanska členjenost besedja glede na besednovrstnost in pomenskost ... 163

a cardinal or an ordinal. A word that is in terms of part of speech a number can be polysemic. Semantic classification is also based on the syntactic function of the entry. Secondary meanings of numerals are based on the special role of a given number in which there is a term of more than one word of the type *deset zapovedi* 'the Ten Commandments', or if there is an approximate quantification of something, usually with emotionally coloring.